

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

І. М. Мельничук, М. І. Сапіжак

*ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»
ННІ медсестринства*

Формування здорового способу життя – одна з найважливіших проблем сучасного суспільства. На законодавчому рівні визначаються основні напрямки роботи діяльності органів та закладів державного сектору, приватних та громадських організацій, які залучені у сфері збереження здоров'я населення України.

REGULATORY SUPPORT OF NATIONAL POLICY ON HEALTHY LIFESTYLE FORMING

I. M. Melnychuk, M. I. Sapizhak

*SHEI «Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky of MPH of Ukraine»
Educational and Scientific Institute of Nursing*

Healthy lifestyle forming is one of the most important problems of modern society. The legislation defines the main directions of the activities of the institutions and the public sector, private and public organizations, involved in the preservation of health of the population of Ukraine.

Вступ. Конституція України визначає здоров'я людини як найвищу соціальну цінність (стаття 3), а згідно зі статтею 49 документа – кожна людина має право на охорону здоров'я. Другим, за юридичним значенням (після Конституції) правовим актом щодо здоров'я населення, є, так звана, медична Конституція України – Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., де сформульована концептуальна стратегія формування здорового способу життя (стаття 32), що свідчить про актуальність вирішення окресленої проблеми на державному рівні.

Основна частина. У документі поняття «здоров'я» визначено відповідно до вимог Всесвітньої організації охорони здоров'я, як «стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб чи фізичних об-

межень». Тобто національне законодавство у цьому принциповому питанні повністю узгоджено з позицією світової спільноти. Тут у (статті 32) також прописано, що держава сприяє утвердженню здорового способу життя з акцентом на підвищення гігієнічної культури та фізичної активності. У Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» визначено, що гігієнічне виховання є одним з головних завдань виховних установ та навчальних закладів. Загалом «Основи законодавства України про охорону здоров'я» охоплюють всі базові поняття, які визначені в міжнародних підходах щодо розробки та запровадження політики здоров'я населення.

З метою сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні Кабінетом Міністрів України від 28 січня 2009 р. затверджено Державну

цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009–2015 рр. Її виконання має створити передумови для гармонійного розвитку молодої людини, усвідомлення нею цінностей здоров'я, розуміння визначальної ролі здорового способу життя шляхом участі у активному та змістовному дозвіллі, самореалізації через громадську діяльність, творчість та працю. Іншим важливим документом, що регулює сферу збереження здоров'я населення є Указ Президента України від 27.04.1999 р. «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя», яким затверджено основні напрямки державної діяльності у зазначеній сфері. Цим законом визначаються основні напрямки роботи діяльності органів та закладів державного сектору, приватних та громадських організацій, які залучені у сфері збереження здоров'я.

Діяльність щодо формування здорового способу життя молоді в новітній історії України відчутно активізувалася тільки в 1998–2004 рр. [2], коли до роботи було залучено низку міністерств та відомств, зокрема Міністерство у справах молоді та спорту, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство праці та соціальної політики, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство культури і мистецтв, Міністерство аграрної політики, Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство оборони, Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді, низку місцевих підрозділів центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадські організації. У тому числі й міжнародні: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, UNAIDS (Об'єднана програма ООН по ВІЛ/СНІДу), Європейське бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні», CIDA (Канадське агентство міжнародного розвитку) та інші.

У цей час на пропагування здорового способу життя молоді значною мірою була скерована низка програм і проектів, зокрема Національна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, Державна програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і пре-

курсорів на 2003–2010 рр., Державна програма розвитку фізичної культури і спорту, Міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації», Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, Міжнародна програма з викорінення найгірших форм дитячої праці в Україні, Міжнародний проект Європейського бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, «Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я», програма UNAIDS «Сприяння просвітницькій роботі «Рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», українсько-канадські проекти «Молодь за здоров'я» (1998–2001 рр.) та «Молодь за здоров'я-2» (2002–2005 рр.). У нормативно-правових актах молоді як самостійний об'єкт діяльності з формування здорового способу життя почала виокремлюватися тільки з 2004 р. після проведення парламентських слухань про становище молоді в Україні «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи».

03 листопада 2010 р. відбулися парламентські слухання про становище молоді в Україні за темою «Молодь за здоровий спосіб життя». Результатом роботи стало прийняття Рекомендацій парламентських слухань про становище молоді, де зазначено, що небезпека здоров'ю нації потребує внесення кардинальних змін щодо формування та реалізації державної соціальної, молодіжної політики, розробки й прийняття на державному і місцевому рівнях таких політичних та управлінських рішень, які дозволили би державі більш відповідально ставитися до здоров'я своїх громадян та формування здорового способу життя молоді: стан, проблеми та перспективи.

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010–2014 рр., формування здорового способу життя молоді необхідно виокремити як пріоритетний напрям державної молодіжної політики; зміцнити матеріально-технічне та фінансове забезпечення установ, закладів, громадських об'єднань, зокрема молодіжних та дитячих громадських організацій, діяльність яких спрямована на поліпшення здоров'я та формування здорового способу життя дітей та молоді, прийняти Загальнодержавну цільову соціальну програму з розвитку фізичної культури та спорту на 2012–2016 рр. з виробленням новітніх стратегічних підходів на основних засадах здорового способу життя тощо.

Наразі існує ціла низка документів, які мають відношення до збереження здоров'я населення, а здоровий спосіб життя визначається як один із компонентів діяльності. Так, у комплексній програмі «Здоров'я нації» на 2002–2011 рр. передбачалася розробка та запровадження системи дієвої просвіти населення щодо активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя шляхом формування традицій і культури здорового способу життя, престижу здоров'я, залучення громадян до активних занять фізичною культурою і спортом для збереження здоров'я та активного довголіття. Серед основних заходів визначено гігієнічне виховання населення з використанням телебачення, радіо, літератури, театру, кіно, що сприятиме формуванню ідеології здорового способу життя (у тому числі духовної, фізичної і психічної складової здоров'я) та розробку сучасних ефективних профілактичних технологій.

Іншим важливим документом у сфері формування здорового способу життя стало прийняття Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» на 2009–2013 рр. Зокрема у преамбулі Концепції констатується, що особливу небезпеку майбутньому країни несе нинішній стан здоров'я і спосіб життя дітей та молоді, що становить реальну загрозу генофонду нації, безпеці України та залишається пріоритетною проблемою загальнодержавного значення. У цьому документі закладено можливість двох різних підходів та зазначено, що перший варіант реалізації програми можливий через використання традиційної моделі охорони здоров'я, але існують серйозні побоювання, що це не дасть позитивного результату. Інший шлях – через формування сучасної моделі запобігання захворюваності на основі скоординованих міжгалузевих заходів щодо впровадження здорового способу життя та профілактики відповідно до світових стандартів за рахунок об'єднання ресурсів держави, місцевих громад, громадських організацій. Вказано, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, економічний ефект від виконання програм здорового способу життя досягає співвідношення «вигоди–витрати» як 8:1. Саме тому в більшості передових країн світу профілактика та стимулювання людей до сповідання здорового способу життя є пріоритетним напрямком державної політики.

Законодавство України щодо формування здорового способу охоплює багато напрямків діяльності, у тому числі й вирішення проблем, що по-

в'язані з розвитком медичної галузі, станом екології, фізичною активністю, харчуванням, протидією тютюнокурінню, вживанню алкоголю, наркотиків, створенням сприятливого середовища щодо мотивації молоді до здорового способу життя.

Формування здорового способу життя в сучасних умовах потребує змін і впровадження нових технологій медичної допомоги, у т. ч. медичних оглядів дітей та молоді. Цю діяльність було регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів» від 27.08.2010 р. та прийнято спільний наказ Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки «Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах» від 20.07.2009 р. та інструкцію щодо розподілу учнів на групи для занять на уроках фізичної культури.

Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» вносить зміни в медичну сферу, що є важливим кроком щодо поліпшення здоров'я населення через забезпечення рівного і справедливого доступу до медичних послуг належної якості. Але цей процес є складним, оскільки необхідно вирішити питання щодо подолання низького рівня розвитку культури здоров'я, яке переважає у більшості населення. Дуже часто знання, уміння та навички не співвідносяться між собою, оскільки в суспільстві існує стереотип, згідно з яким «знати» ще не означає «діяти».

У силу значного зменшення кількості населення країни, особливої уваги потребує вивчення демографічної ситуації та забезпечення основних засад збереження репродуктивного здоров'я молоді. З цією метою в Державній програмі «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року», прийнятій 27.12.2006 р. визначено шляхи створення належних умов для реалізації населенням репродуктивної функції та планування сім'ї. Серед пріоритетних напрямків – розробка та реалізація міжгалузевих стратегій, спрямованих на пропаганду, формування і заохочення до здорового способу життя; пропагування сімейних цінностей, забезпечення медико-соціальної підтримки молоді сім'ї; забезпечення доступності до медичних послуг підлітків шляхом впровадження в амбулаторно-поліклінічних закладах системи надання

послуг для дітей та підлітків через «Клініки, дружні до молоді» [1].

Окрім вищезазначених документів на національному рівні існує ряд галузевих та регіональних нормативних документів, що спрямовані на формування здорового способу життя: наказ Міністерства охорони здоров'я «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 02.06.2009 р.; наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичних послуг підліткам та молоді та порядок оцінки центрів (відділень, кабінетів) медико-соціальної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу «Клініка, дружня до молоді» від 02.06.2009 р.; наказ Міністерства охорони здоров'я «Про поліпшення діяльності органів і закладів охорони здоров'я з питань формування здорового способу життя, гігієнічного виховання населення» від 05.01.1999 р.; спільний наказ Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти та науки «Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді» від 21.04.2005 р. тощо.

З метою утвердження та пропаганди здорового способу життя, запобігання негативним проявам серед дітей і молоді, виявлення та підтримки талановитих підлітків було затверджено Положення «Про проведення щорічного Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я» (наказ від 24.11.2009 р.). Документ є міжгалузевим, оскільки в його підготовці брало участь Міністерство освіти і науки та Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту.

У цьому контексті необхідно зазначити, що у червні 2010 р. Міністерством охорони здоров'я був оприлюднений проект Закону України «Основні засади діяльності у сфері охорони здоров'я». У статті 37 цього законопроекту «Сприяння здоровому способу життя населення» передбачаються дії щодо створення необхідних умов для утвердження здорового способу життя населення шляхом поширення знань з питань охорони здоров'я, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення тощо.

Разом з тим, цей документ залишає поза увагою проблему подолання низького рівня розвитку культури здоров'я населення, яке зберігаєть-

ся у переважній більшості, підвищення престижу здоров'я, самоусвідомлення його цінності та формування необхідних навичок серед дітей та молоді.

Для активізації цієї роботи Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту було розроблено проект Галузевої програми з формування здорового способу життя серед дітей та молоді на 2010–2012 рр. У програмі виписано нову ідеологію культури здоров'я, спрямовану на індивідуальну самосвідомість, на оперативний контроль за резервами здоров'я, на формування економічної цінності здоров'я, на самооздоровлення, що робить її впровадження впродовж 2,5 року першочерговим комплексом заходів у покращенні соціально-демографічної ситуації в країні.

Висновки. Загалом аналіз вітчизняного законодавства щодо сприяння здоровому способу життя та його порівняння з міжнародними нормативно-правовими актами у цій галузі дає підстави до певних висновків. Світова спільнота, приймаючи основоположні нормативно-правові акти на сучасному етапі виходить з необхідності забезпечувати права людини на збереження та зміцнення здоров'я. На цьому підґрунті під егідою ООН вироблено низку декларацій, пактів та інших документів, які обумовили прийняття багатьох програмних документів з боку Всесвітньої організації охорони здоров'я глобального та європейського рівня. Україна підтвердила своє бажання приєднатися до цих документів, прийнявши Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ще 18.04.2004 р.

Законодавство України, загалом відповідає основним міжнародним стандартам політики сприяння здоров'ю, але окремого державного документа щодо формування здорового способу життя досі прийнято не було, хоча в Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» внесено параграф про стимулювання здорового способу життя населення; перехід до міжвідомчих і міжгалузевих програм з формування здорового способу життя та створення належних умов для занять масовим спортом та активного відпочинку. Тобто країна вже зробила перші кроки на шляху до створення необхідної законодавчої бази щодо здорового способу життя.

Вищевказане дає підстави говорити про необхідність удосконалення чинного законодавства України у сфері формування здорового спосо-

бу життя з метою запровадження сприятливої державної політики, що свідчитиме про рівень готовності держави вирішувати наявні проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародний захист прав і свобод людини : збірник документів. – М., 2002. – 278 с.

2. Оржеховська В. М. Формування здорового способу життя: стратегія розвитку / В. М. Оржеховська // Атестаційний вісник. – 2008. – № 10. – С. 28–30.

Отримано 10.01.14